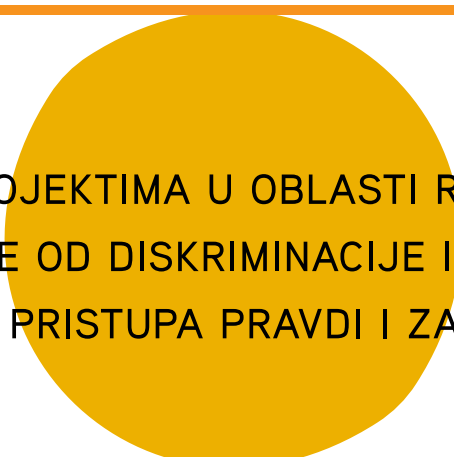

ANALIZA RODNO ODGOVORNOG BUDŽETIRANJA

U PROJEKTIMA U OBLASTI RODNE RAVNOPRAVNOSTI,
ZAŠTITE OD DISKRIMINACIJE I PROMOCIJE PRAVA OSI,
PRISTUPA PRAVDI I ZAŠTITE ŽENA OD NASILJA

Izdavač:

Udruženje mladih sa hendikepom Crne Gore

Za izdavača:

Marina Vujačić

Autorke:

Anđela Radovanović

Elmira Redžepagić

Elektronska publikacija

Dizajn:

Lapis štamparija

Podgorica, 2021.

Sadržaj

1. O PROJEKTU	4
2. POJAM RODNO ODGOVORNOG BUDŽETIRANJA.....	5
3. NORMATIVNI OKVIR RODNE RAVNOPRAVNOSTI, PRAVA OSI I JAVNO FINANSIRANJE PROJEKATA I PROGRAMA NVO U CRNOJ GORI	9
4. ŽENE S INVALIDITETOM IZMEĐU STVARNOSTI I GARANCIJA.....	14
6. ALATKE ZA PROCJENU ROB U PROGRAMIMA I POLITIKAMA	22
7. PREPORUKE.....	24
LITERATURA	25
O ORGANIZACIJI	26
O AUTORKAMA.....	27

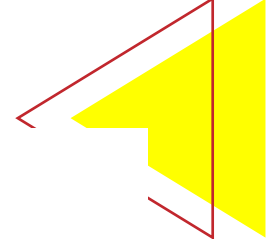
ŽENE S INTEGRITETOM - KA VIDLJIVOSTI

1. O projektu

Projekat Žene S Integritetom – ka vidljivosti sprovodi **Udruženje mladih sa hendikepom** Crne Gore, kroz program malih grantova u sklopu projekta Mreža za nadzor rodno odgovornog budžetiranja na Zapadnom Balkanu i u Moldaviji (Gender Budget Watchdog Network in Western Balkans and Republic of Moldova) koji sprovode **Centar za istraživanje i izradu politika (Center for Research and Policy Making)**, **Keystone usluge za ljude (Keystone Human Services)**, **Kuća rodnih znanja i politika (Gender Knowledge Hub)**, **Ženska akcija (Women Action)**, **Centar za promociju civilnog društva (Center for Civil Society Promotion)**, **Centar ženske alijanse za razvoj (Gender Alliance for Development Centre)** i **Mreža žena Kosova (Kosova Women's Network)**, uz finansiranje **Austrijske agencije za razvoj (Austrian Development Agency (ADA))** i **Švedske agencije za međunarodnu saradnju (Swedish International Development Cooperation Agency (SIDA))**.

Ciljevima projekta se želi doprinijeti povećanju obuhvata pitanja u vezi sa ženama s invaliditetom (ŽSI) u razvoju politika i programa podrške civilnom sektoru u Crnoj Gori u narednih šest mjeseci, a očekuje se da on rezultira razvijenim mehanizmima procjene i monitoringa rodno odgovornog budžetiranja (ROB) u odnosu na ŽSI u sistemu javnog finansiranja projekata i programa nevladinih organizacija (NVO) u Crnoj Gori i podignutim nivoom svijesti javnosti o **važnosti uključivanja rodne perspektive u politikama i programima iz oblasti invaliditeta**, kao i **perspektive invaliditeta u planiranju programa i politika rodne ravnopravnosti u Crnoj Gori** za najmanje 5%.

Planirani rezultati biće dostignuti kroz analizu rodno odgovornog budžetiranja u projektima u oblasti rodne ravnopravnosti, zaštite od diskriminacije i promocije prava OSI, pristupa pravdi i zaštite žena od nasilja; izradu publikacije s preporukama i setom za procjenu ROB u programima i politikama, završnu konferenciju i medijsku kampanju.

2. Pojam rodno odgovornog budžetiranja

Prema tumačenju Savjeta Evrope, *Rodno odgovorno budžetiranje (ROB)* predstavlja **primjenu uvođenja pitanja roda u budžetski proces, i integraciju rodne perspektive u sve nivoe budžetskog procesa i restrukturiranje prihoda i rashoda radi promocije rodne ravnopravnosti**¹.

„ROB predstavlja strateški pristup u kome se, pomoću alokacije sredstava za sprovođenje politika, mera i programa otklanjanju prepreke i podstiču višestruki potencijali žena i muškaraca, devojčica i dečaka u korist pozitivnog razvoja društva“².

„ROB alat nije prevashodno usmeren na postizanje jednakosti u broju zaposlenih u javnom sektoru, nego je njegova prevashodna namera da poboljša pristup dobrima i uslugama koje javni sektor pravi, isporučuje i naručuje za građane i građanke, kao i da pojača zastupljenost manje zastupljenog pola na mestima upravljanja i odlučivanja, da omogući ravnopravnost u raspolaganju resursima, odlučivanju o prioritetima i koristima od razvoja“³.

Pod pojmom “pol” podrazumijevaju se biološke razlike žena i muškaraca, dok se pod pojmom “rod” podrazumijevaju kulturološke i socijalne razlike koje društvo i kultura smatraju muškim ili ženskim. Ipak, kako navode Nikolin i Vladisavljević, ROB se ne bavi biološkim razlikama među ženama i muškarcima, već je „**usmereno na njihove uloge u društvu i njihov ravnopravan pristup resursima, uslugama i odlukama o pitanjima važnim za kvalitet života i razvoj**. Zato je budžetiranje “rodno”, a ne polno odgovorno. Ono je usmereno na otklanjanje prepreka koje društvo stvara usmeravajući žene i muškarce da preuzmu na sebe rodne uloge, bez obzira na svoje lične želje, potencijale i izbore“⁴.

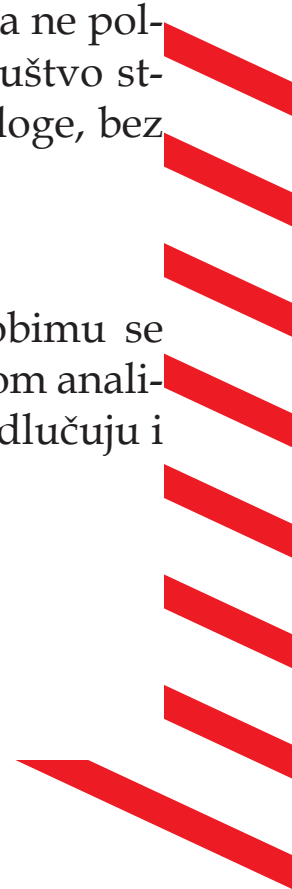
Rodno budžetiranje obuhvata sljedeće postupke:

1. Rodna analiza budžeta

Analiza budžeta kako bi se utvrdilo na koji način i u kom obimu se budžetskim novcem zadovoljavaju potrebe žena i muškaraca. Ovom analizom dobijamo odgovor na pitanje da li žene i muškarci jednako odlučuju i da li imaju jednak pristup resursima.

1(Kvin 2009)
2(Nikolin 2017)
3(Nikolin 2017)
4(Nikolin 2017)

2. Praćenje uticaja potrošnje budžetskih sredstava na zadovoljenje potreba žena i muškaraca

Na primjer, ako su u pitanju sredstva za podsticaj samozapošljavanja, neophodno je utvrditi da li je prilikom raspodjele ovih sredstava omogućeno da ona budu jednako dostupna muškarcima i ženama.

3. Identifikacija potreba i žena i muškaraca i uzimanje u obzir jednih i drugih prilikom planiranja budžeta

Važan korak u ovom procesu jeste uključivanje žena u budžetski proces. Rodno budžetiranje je dio redovnog budžetskog procesa, a ne neki specifični odvojen proces. Jedan od najvećih problema primjene rodnog budžetiranja u praksi je to što su građani veoma malo informisani o budžetskom procesu u cjelini, o tome kako nastaje budžet i na koji način oni mogu da utiču na raspodjelu sredstava u budžetu. Kada se pomene rodno budžetiranje obično se pomisli da je riječ o obezbjeđivanju posebnih privilegija za žene⁵.

Koristi i prednosti ROB

Među ključne koristi rodnog budžetiranja, Đurić-Kuzmanović ubraja:

„- prepoznavanje i prevrednovanje doprinosa žena i njihove ključne uloge u privatnoj, reproduktivnoj ili domaćoj (vidljivoj i nevidljivoj) sferi ekonomije brige i nege, koja se ne vidi u makroekonomskim modelima, a zapravo omogućava uštede u troškovima u različitim sektorima (obrazovanje, zdravstvo, socijalna zaštita ...);

- isticanje doprinosa žena u javnoj i produktivnoj sferi politike, ekonomije i društva, kao što su parlament, mediji, kultura, religijske institucije, sindikati, institucije civilnog društva...;

- prepoznavanje i uzimanje u obzir potreba siromašnih;

- osiguravanje i podržavanje političke volje pri stvaranju jakih koalicija ženskih organizacija, koje ne smeju biti svedene na političke intervencije, patronat ili puku dobronamernost“⁶.

---

⁵(Centar za istraživanje, transparentnost i odgovornost 2015)
⁶(Đurić-Kuzmanović 2007)

3. Normativni okvir rodne ravnopravnosti, prava OSI i javno finansiranje projekata i programa NVO u Crnoj Gori

Konvencija Ujedinjenih nacija o pravima osoba s invaliditetom iz 2006. predstavlja ključni dokument kojim se na jedinstven način garantuju prava svih osoba s invaliditetom, i prvi je dokument u oblasti invalidnosti u kojem se u zasebnom članu definišu prava žena s invaliditetom zbog činjenice da su one kako kroz istoriju, tako i danas posebno ugrožene, odnosno u nepovoljnijem položaju u odnosu na muškarce. Tako se u članu 6 Konvencije navodi:

„1. Države potpisnice priznaju da su žene i djevojčice sa invaliditetom izložene višestrukoj diskriminaciji i u tom smislu preduzeće mjere radi osiguravanja punog i ravnopravnog uživanja svih ljudskih prava i osnovnih sloboda od strane žena i djevojčica sa invaliditetom.

2. Države potpisnice preduzeće sve odgovarajuće mjere kako bi osigurale pun razvoj, napredak i osnaživanje žena, radi garantovanja vršenja i uživanja njihovih ljudskih prava i osnovnih sloboda iz ove Konvencije.“⁷

Komitet Ujedinjenih nacija o pravima osoba s invaliditetom, prepoznao je potrebu za daljim razvojem pojašnjenja obaveza svih aktera u procesu primjene Konvencije, te je razvio opšte komentare (trenutno njih sedam), od kojih se **Opšti komentar 3** detaljnije bavi pravima žena i djevojčica s invaliditetom.

U ovom Opštem komentaru, prepoznaje se postojanje dokaza koji pokazuju da se žene i djevojčice s invaliditetom suočavaju s barijerama u većini oblasti u životu koje stvaraju situacije višestrukih i interseksijskih oblika diskriminacije žena i djevojčica s invaliditetom, a posebno u vezi s jednakim pristupom obrazovanju, ekonomskim prilikama, socijalnom interakcijom i pravdom, jednakim priznanjem pred zakonom i mogućnošću učestvovanja u politici i kontrolisanja sopstvenog života u nizu konteksta, na primjer u vezi sa zdravstvenom zaštitom, uključujući usluge zaštite seksualnog i reproduktivnog zdravlja, kao i o tome gdje i s kim žele da žive⁸.

---

⁷ (Zakon o ratifikaciji Konvencije UN o pravima osoba s invaliditetom 2009)

⁸ (Opšti komentar 3 Komiteta Ujedinjenih nacija o pravima osoba s invaliditetom - Žene i djevojčice s invaliditetom 2020)

2. Praćenje uticaja potrošnje budžetskih sredstava na zadovoljenje potreba žena i muškaraca

Na primjer, ako su u pitanju sredstva za podsticaj samozapošljavanja, neophodno je utvrditi da li je prilikom raspodjele ovih sredstava omogućeno da ona budu jednako dostupna muškarcima i ženama.

3. Identifikacija potreba i žena i muškaraca i uzimanje u obzir jednih i drugih prilikom planiranja budžeta

Važan korak u ovom procesu jeste uključivanje žena u budžetski proces. Rodno budžetiranje je dio redovnog budžetskog procesa, a ne neki specifični odvojen proces. Jedan od najvećih problema primjene rodnog budžetiranja u praksi je to što su građani veoma malo informisani o budžetskom procesu u cjelini, o tome kako nastaje budžet i na koji način oni mogu da utiču na raspodjelu sredstava u budžetu. Kada se pomene rodno budžetiranje obično se pomisli da je riječ o obezbjeđivanju posebnih privilegija za žene⁵.

Koristi i prednosti ROB

Među ključne koristi rodnog budžetiranja, Đurić-Kuzmanović ubraja:

„- prepoznavanje i prevrednovanje doprinosa žena i njihove ključne uloge u privatnoj, reproduktivnoj ili domaćoj (vidljivoj i nevidljivoj) sferi ekonomije brige i nege, koja se ne vidi u makroekonomskim modelima, a zapravo omogućava uštede u troškovima u različitim sektorima (obrazovanje, zdravstvo, socijalna zaštita ...);

- isticanje doprinosa žena u javnoj i produktivnoj sferi politike, ekonomije i društva, kao što su parlament, mediji, kultura, religijske institucije, sindikati, institucije civilnog društva...;

- prepoznavanje i uzimanje u obzir potreba siromašnih;

- osiguravanje i podržavanje političke volje pri stvaranju jakih koalicija ženskih organizacija, koje ne smeju biti svedene na političke intervencije, patronat ili puku dobronamernost“⁶.

---

⁵(Centar za istraživanje, transparentnost i odgovornost 2015)
⁶(Đurić-Kuzmanović 2007)

3. Normativni okvir rodne ravnopravnosti, prava OSI i javno finansiranje projekata i programa NVO u Crnoj Gori

Konvencija Ujedinjenih nacija o pravima osoba s invaliditetom iz 2006. predstavlja ključni dokument kojim se na jedinstven način garantuju prava svih osoba s invaliditetom, i prvi je dokument u oblasti invalidnosti u kojem se u zasebnom članu definišu prava žena s invaliditetom zbog činjenice da su one kako kroz istoriju, tako i danas posebno ugrožene, odnosno u nepovoljnijem položaju u odnosu na muškarce. Tako se u članu 6 Konvencije navodi:

„1. Države potpisnice priznaju da su žene i djevojčice sa invaliditetom izložene višestrukoj diskriminaciji i u tom smislu preduzeće mjere radi osiguravanja punog i ravnopravnog uživanja svih ljudskih prava i osnovnih sloboda od strane žena i djevojčica sa invaliditetom.

2. Države potpisnice preduzeće sve odgovarajuće mjere kako bi osigurale pun razvoj, napredak i osnaživanje žena, radi garantovanja vršenja i uživanja njihovih ljudskih prava i osnovnih sloboda iz ove Konvencije.“⁷

Komitet Ujedinjenih nacija o pravima osoba s invaliditetom, prepoznao je potrebu za daljim razvojem pojašnjenja obaveza svih aktera u procesu primjene Konvencije, te je razvio opšte komentare (trenutno njih sedam), od kojih se **Opšti komentar 3** detaljnije bavi pravima žena i djevojčica s invaliditetom.

U ovom Opštem komentaru, prepoznaje se postojanje dokaza koji pokazuju da se žene i djevojčice s invaliditetom suočavaju s barijerama u većini oblasti u životu koje stvaraju situacije višestrukih i interseksijskih oblika diskriminacije žena i djevojčica s invaliditetom, a posebno u vezi s jednakim pristupom obrazovanju, ekonomskim prilikama, socijalnom interakcijom i pravdom, jednakim priznanjem pred zakonom i mogućnošću učestvovanja u politici i kontrolisanja sopstvenog života u nizu konteksta, na primjer u vezi sa zdravstvenom zaštitom, uključujući usluge zaštite seksualnog i reproduktivnog zdravlja, kao i o tome gdje i s kim žele da žive⁸.

---

⁷ (Zakon o ratifikaciji Konvencije UN o pravima osoba s invaliditetom 2009)

⁸ (Opšti komentar 3 Komiteta Ujedinjenih nacija o pravima osoba s invaliditetom - Žene i djevojčice s invaliditetom 2020)

Takođe, Opšti komentar prepoznaje **presudni značaj rodne ravnopravnosti za ljudska prava**, kao njihovo osnovno načelo koje je inherentno relativno i zavisno od konteksta. Dalje, Komitet navodi da „**osiguravanje ljudskih prava žena, prije svega, zahtijeva sveobuhvatno razumijevanje društvenih struktura i odnosa moći koji uokviruju zakone i politike, kao i ekonomske i socijalne dinamike, porodičnog i društvenog života, kao i kulturnih uvjerenja**. Rodni stereotipi mogu ograničiti kapacitete žena da razviju sopstvene sposobnosti, ostvare karijere i odlučuju o svojim životima i životnim planovima“ i definiše potrebu prepoznavanja i rješavanja štetnih rodni stereotipa, koji mogu biti naočigled bezazleni, kako bi se promovisala rodna ravnopravnost. Jedna od obaveza Konvencije ogleda se i u obavezi borbe protiv stereotipa, predrasuda i štetnih praksi koje se odnose na osobe s invaliditetom, uključujući i one koji se zasnivaju na polu i starosnoj dobi, u svim područjima života⁹.

U Opštem komentaru se navodi da „**države potpisnice moraju usvojiti dvostrani pristup: (a) sistematskom integracijom interesa i prava žena i djevojčica s invaliditetom u sve nacionalne akcione planove, strategije i politike u vezi sa ženama, djetinjstvom i invaliditetom, kao i sektorske planove koji se, na primjer, tiču rodne ravnopravnosti, zdravlja, nasilja, obrazovanja, političkog učešća, zapošljavanja, pristupa pravdi i socijalnoj zaštiti; i (b) preduzimanjem ciljanih radnji posebno usmjerenih na žene s invaliditetom i njihovim monitoringom**. Dvostrani pristup ključan je za smanjenje nejednakosti u vezi s učešćem i uživanjem prava.“¹⁰

Pored pojašnjenja međuzavisnosti određenih odredbi Konvencije s pitanjima prava žena s invaliditetom uopšte, Opštim komentarem se daju i preporuke za adekvatniju primjenu člana 6 u nacionalnom kontekstu, u kojima se, između ostalog, navodi da će se poštovanje prava žena s invaliditetom omogućiti i:

„(b) usvajanjem odgovarajućih zakona, politika i mjera kako bi se osiguralo da su prava žena s invaliditetom uključena u sve politike, a posebno u politike u vezi sa ženama uopšte i u politike o invaliditetu;

(c) rješavanjem svih barijera koje sprečavaju ili ograničavaju učešće žena s invaliditetom i osiguravanje da su žene s invaliditetom, kao i stavovi i mišljenja djevojčica s invaliditetom kroz njihove reprezentativne organizacije, zastupljeni u osmišljavanju, sprovođenju i monitoringu svih programa koji imaju uticaj na njihov život i uključivanje žena s invaliditetom u sve grane i tijela nacionalnih sistema za monitoring;

9 (Opšti komentar 3 Komiteta Ujedinjenih nacija o pravima osoba s invaliditetom - Žene i djevojčice s invaliditetom 2020)

10 (Opšti komentar 3 Komiteta Ujedinjenih nacija o pravima osoba s invaliditetom - Žene i djevojčice s invaliditetom 2020)

(d) prikupljanjem i analiziranjem podataka o situaciji žena s invaliditetom u svim područjima koja su važna za njih, u konsultaciji s organizacijama žena s invaliditetom, radi usmjeravanja planiranja politika za sprovođenje člana 6 i eliminacijom svih oblika diskriminacije, posebno višestruke i interseksijske diskriminacije, kao i unapređenjem sistema prikupljanja podataka za prikladni monitoring i evaluaciju¹¹.”

Zakon o rodnoj ravnopravnosti¹² direktno ne definiše prava žena s invaliditetom, kao specifične kategorije među samim ženama, čime ovaj sistemski zakon ne prepoznaje specifičan položaj žena s invaliditetom. Međutim, u članu 15 navodi da „u političkoj, ekonomskoj, društvenoj, kulturnoj i drugim oblastima života, u kojima je utvrđena nejednaka zastupljenost žena i muškaraca, odnosno nejednak tretman lica jednog pola u odnosu na lica drugog pola, mogu se preduzimati posebne mjere za obezbjeđivanje i unapređivanje rodne ravnopravnosti“, dok se članom 16 predviđa da se ove mjere sprovode radi otklanjanja postojećih „ograničenja koja objektivno dovode ili mogu dovesti do nejednake zastupljenosti žena i muškaraca, odnosno nejednakog položaja lica jednog pola u odnosu na lica drugog pola ili daju posebne pogodnosti u smislu podsticanja lica manje zastupljenog pola“, čime indirektno prepoznaje nejednakosti i važnost djelovanja u cilju njihovog uklanjanja.

Pored ovoga, članom 14 se definiše obaveza prikupljanja i razvrstavanja podataka: “Statistički podaci i informacije koji se prikupljaju, evidentiraju i obrađuju u organima, privrednim društvima i drugim pravnim licima, kao i kod preduzetnika/ce moraju biti iskazani po polnoj pripadnosti.”

Zakon o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom¹³ takođe ne sadrži specifične odredbe koje se odnose na žene s invaliditetom, a ne prepoznaje ni višestruku i interseksijsku diskriminaciju kao oblike diskriminacije kojima su žene s invaliditetom naročito podložne, usljed preplitanja ličnih karakteristika pola/roda i invalidnosti, ali i drugih karakteristika¹⁴.

Članom 32, stav 1 **Zakona o nevladinim organizacijama**¹⁵ propisuje se da „država obezbjeđuje sredstva za finansiranje projekata i programa u oblastima od javnog interesa koje realizuju nevladine organizacije, u iznosu od najmanje 0,3% tekućeg godišnjeg budžeta“, dok se u stavu 5 navodi da „pored sredstava iz stava 1 ovog člana, država obezbjeđuje posebna sredstva za finansiranje projekata i programa nevladinih organizacija u oblasti zaštite lica sa invaliditetom, u iznosu od 0,1% tekućeg godišnjeg budžeta“.

11 (Opšti komentar 3 Komiteta Ujedinjenih nacija o pravima osoba s invaliditetom - Žene i djevojčice s invaliditetom 2020)

12 (Zakon o rodnoj ravnopravnosti 2015)

13 (Zakon o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom 2015)

14 (Pavićević, Aleksandra; Sokić, Dragana; Đurović, Marina; 2020)

15 (Zakon o nevladinim organizacijama 2017)

Iako se ovim odredbama stvara mogućnost za finansiranje projekata koji se odnose na poboljšanje položaja osoba s invaliditetom, pa tako i onih grupa koje su manje zastupljene ili u riziku od veće izloženosti diskriminaciji, u praksi je veoma mali broj projekata koji uključuju žene s invaliditetom, čemu svakako doprinosi i njihovo neprepoznavanje kao ciljne grupe u sektorskim analizama koje prethode raspisivanju javnih poziva za finansiranje projekata i programa NVO. Dodatno, za sredstva koja se obezbjeđuju u skladu sa članom 32, stavom 5, mogu aplicirati i organizacije koje se ne bave pravima osoba s invaliditetom kao osnovnom djelatnošću, odnosno koje nijesu registrovane u oblasti zaštite lica sa invaliditetom, pa tako brojne organizacije osoba s invaliditetom dobijaju nelojalnu konkurenciju u vidu drugih nevladinih organizacija koje konkurišu za sredstva namijenjena osobama s invaliditetom, a čiji se broj iz godine u godinu povećava, iako ove organizacije nemaju specifičnu ekspertizu, znanje i pristup fenomenu invaliditeta, usljed čega se nanosi šteta cijelom pokretu za prava OSI, ali i samim osobama s invaliditetom.

Odredbe **Zakona o budžetu** u 2018¹⁶. i 2019¹⁷. ne sadrže budžetske stavke u kojima se opredjeljuju sredstva u skladu s principima ROB, dok budžet za 2020¹⁸. sadrži jednu stavku potrošačke jedinice Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, za sprovođenje programa rodne ravnopravnosti.

Kada je riječ o Crnoj Gori, ratifikacijom Konvencije 2009, ona se obavezala na implementaciju odredbi Konvencije u svom pravnom sistemu i, u skladu s Ustavom Crne Gore, propisala je njen primat nad domaćim zakonodavstvom. Ipak, u praksi, kako se vidi i iz analize zakonodavnog okvira, pitanja žena s invaliditetom nijesu adekvatno tretirana, pa bi se u daljem periodu trebalo fokusirati na adekvatnije planiranje programa i politika u oblastima invaliditeta i rodne ravnopravnosti koji će uključivati i pitanja prava žena s invaliditetom, u skladu s Konvencijom i Zaključnim razmatranjima Komiteta UN o pravima osoba s invaliditetom¹⁹, u kojima se, između ostalog, daju sljedeće preporuke:

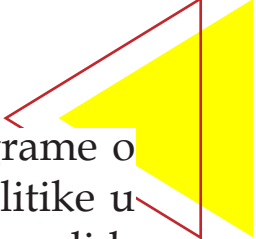
„(a) Opredijeli dovoljna sredstva za istraživanje i prikupljanje podataka o ženama i djevojčicama s invaliditetom, razvrstane po uzrastu, geografskom području, vrsti oštećenja, porodičnom statusu i mjestu prebivališta (institucija ili briga u zajednici);

16 (Zakon o budžetu Crne Gore za 2018. 2018)

17 (Zakon o budžetu Crne Gore za 2019. 2018)

18 (Zakon o budžetu Crne Gore za 2020. 2020)

19 (Zaključna razmatranja Komiteta UN o pravima osoba s invaliditetom 2017)

(b) Uključi perspektivu invaliditeta u legislativu, politike i programe o rodnoj ravnopravnosti, kao i rodnu perspektivu u legislativu i politike u oblasti invaliditeta i da razvije specijalizovane politike za žene s invaliditetom;

(c) Spriječi i bori se protiv višestrukih i interseksijskih oblika diskriminacije s kojom se suočavaju žene i djevojčice s invaliditetom, s posebnim fokusom na pristup pravdi, zaštitu od nasilja i zloupotrebe, obrazovanje, zdravstvenu zaštitu i zapošljavanje; i

(d) Da uključi perspektivu invaliditeta u sve zakone, politike i programe o zaštiti od nasilja, zloupotrebe i eksploatacije da preduzme mjere podizanja svijesti da bi osnažila žene i djevojčice s invaliditetom da prijave sve oblike uznemiravanja i nasilja kojima su bile izložene, da im osigura pristup pristupačnim informacijama i adekvatnim servisima podrške za žrtve, uključujući i lokalni nivo i da adekvatno kazni počinioc²⁰.

---

20 (Zaključna razmatranja Komiteta UN o pravima osoba s invaliditetom 2017)

4. Žene s invaliditetom između stvarnosti i garancija

S ciljem analize nivoa informisanosti žena s invaliditetom o pojmu rodno odgovornog budžetiranja, kao i stepena učešća u planiranju, sprovođenju, evaluaciji i monitoringu programa i politika, UMHCG je organizovalo fokus grupu sa ženama s invaliditetom. I pored zakonskih garancija, žene s invaliditetom i dalje nijesu u dovoljnoj mjeri uključene u projekte i programe u oblasti rodne ravnopravnosti, kao ni u projekte u oblasti invaliditeta koji su specifično namijenjeni ženama s invaliditetom.

Učesnice fokus grupe prepoznaju pojam rodno odgovornog budžetiranja (ROB) i njegov značaj kad su u pitanju ne samo osobe s invaliditetom, nego i druge marginalizovane grupe, poput nacionalnih manjina, Roma, LGBTIQ osoba i sl. Kada je riječ o ulozi države, one ističu da nije dovoljno samo prepoznavanje ŽSI kao ciljne grupe u planiranju, već i veća transparentnost, informisanje i uključivanje samih žena, kako bi planovi odgovorili stvarnim potrebama i podstakli žene s invaliditetom na veću uključenost. Žene s invaliditetom su generalno upoznate s neophodnošću uključivanja pitanja invaliditeta u politike u oblasti rodne ravnopravnosti i pitanja rodne ravnopravnosti u politike u oblasti invaliditeta, ali nijesu imale priliku da vide da se to primjenjuje u praksi. One navode da su jedina iskustva, kad je u pitanju rodna ravnopravnost žena s invaliditetom, imale kroz profesionalni angažman u organizacijama osoba s invaliditetom, dok one koje nijesu zaposlene u ovim organizacijama imaju mnogo manje znanja o ovoj temi.

Kada je riječ o projektima, učesnice navode da nijesu upoznate s tim da su postojali projekti na nacionalnom nivou koji su se bavili ili se bave ženama s invaliditetom. Međutim, neke od njih su imale priliku da učestvuju u evropskim projektima na ovu temu koje su sprovodile organizacije osoba s invaliditetom. Što se tiče učešća na treninzima, obukama, pružanja usluga namijenjenih osobama s invaliditetom, posebno ženama s invaliditetom, ističu da nijesu učestvovala, niti su upoznate, ali da u velikoj mjeri učestvuju u drugim aktivnostima NVO sektora.

Na pitanje da li znaju da Vlada i njene institucije organizuju treninge, obuke ili istraživanja koja su namijenjena ženama s invaliditetom ili osobama s invaliditetom generalno, učesnice fokus grupe navode da nijesu informisane niti su učestvovala u sličnim aktivnostima. S druge strane, kada je u pitanju NVO sektor i njihova uključenost u sprovođenju konkretne politike, istraživanju, aktivnostima, pružanju usluga, stepen njihove

uključenosti je različit i pretežno je veći kod žena koje su zaposlene u NVO sektoru.

Učesnice fokus grupe su navele da smatraju nijesu doživjele diskriminaciju samo po osnovu svog roda, već isključivo zato što su osobe s invaliditetom. One prepoznaju da su žene s invaliditetom dodatno diskriminisane i u nepovoljnijem položaju u odnosu na muškarce s invaliditetom, obrazlažući to odnosom društva i kao najčešći primjer diskriminacije koju su doživjele ističu ostvarivanje prava na zdravstvenu zaštitu, kao što je postojanje samo tri pristupačna ginekološka stola u tri regije, a zatim i nepristupačnost objekata. Pored ovoga, ističu i barijeru u stavovima zbog generalnog posmatranja žena kao „slabijeg“ pola, a žene s invaliditetom bivaju dodatno stigmatizovane - i zbog pola, i zbog invaliditeta.

Na pitanje o primjerima dobre prakse, učesnice navode da nijesu upoznate s nekim od njih, već da u skoro svim sferama dominira nerazumijevanje, dok one smatraju da bi se u nekim situacijama društvo prema muškarcima s invaliditetom odnosilo drugačije, ali da ni oni nijesu pošteđeni diskriminacije.

Ključne preporuke za promjenu odnose se na veće uključivanje žena s invaliditetom, koje su, po mišljenju učesnica fokus grupe, potisnute i ostavljene po strani. Takođe, smatraju da osnov promjena kreće od promjene pristupa invaliditetu i promjene paradigme s medicinskog, funkcionalnog i herojskog modela ka modelu pristupa invaliditetu zasnovanom na ljudskim pravima. Dalje, potrebno je u većoj mjeri uključiti i konsultovati žene s invaliditetom, ali ne samo u oblastima koje se tiču invaliditeta, već svih onih koje su značajne za njih, bilo da su to zapošljavanje, obrazovanje, kultura i sl, kao i učešće žena s invaliditetom u političkom životu. Među preporukama koje navode, ističu odgovornost čitavog društva za položaj prava osoba s invaliditetom i neophodnost edukacije svih građana, kao i medija kako bi adekvatnije izvještavali o temama koje se tiču žena s invaliditetom. Ključna je, ipak, ističu, odgovornost institucija koje treba da planiraju i sprovode politike u oblasti invaliditeta i oblasti rodne ravnopravnosti tako da se u svim etapama ovih procesa uključuju žene s invaliditetom.

Analizom rodno odgovornog budžetiranja analizirani su projekti i programi u oblastima rodne ravnopravnosti, zaštite od diskriminacije i promocije prava osoba s invaliditetom, pristupa pravdi i zaštite žena od nasilja u periodu od 2018. do 2020. S obzirom na to da finalne verzije sektorskih analiza u svim oblastima nijesu javno dostupne, analiza je rađena na osnovu poziva za finansiranje projekata i programa NVO, kao i odluka o odobrenim projektima. Pored toga, zahtjevom za slobodan pristup informacij-

ama, od nadležnih ministarstava, Ministarstva pravde, ljudskih i manjinskih prava i Ministarstva finansija i socijalnog staranja su traženi sljedeći podaci:

MPLJMP: finalne verzije Sektorskih analiza za utvrđivanje predloga prioriternih oblasti od javnog interesa i potrebnih sredstava za finansiranje projekata i programa nevladinih organizacija u oblastima: zaštite lica sa invaliditetom; razvoja i unapređenja prava manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica; rodne ravnopravnosti; unapređenja i jačanja vladavine prava; socijalne inkluzije, zaštite i promovisanja ljudskih prava Roma/kinja i Egipćana/ki; i kvaliteta života LGBTI osoba iz Budžeta Crne Gore u 2018, 2019. i 2020. upućenih ili odobrenih od strane Ministarstva javne uprave, a na osnovu čijeg sadržaja su raspisivani konkursi za predmetne godine; izvještaji o finansiranju projekata i programa nevladinih organizacija po konkursima iz 2018, 2019. i 2020. pripremljenim u skladu s odredbom člana 32j Zakona o nevladinim organizacijama i proslijeđenih Ministarstvu javne uprave; broj osoba obuhvaćenih aktivnostima projekata po konkursima iz 2018, 2019. i 2020, razvrstan po polu/rodu i informacija da li su finansiranim projektima bile obuhvaćene direktno ili indirektno žene s invaliditetom, i koji je to broj?

MFSS: finalne verzije Sektorskih analiza za utvrđivanje predloga prioriternih oblasti od javnog interesa i potrebnih sredstava za finansiranje projekata i programa nevladinih organizacija u oblastima zaštite lica sa invaliditetom i zaštite od nasilja i nasilja u porodici iz Budžeta Crne Gore u 2018, 2019. i 2020. upućenih ili odobrenih od strane Ministarstva javne uprave, a na osnovu čijeg sadržaja su raspisivani konkursi za predmetne godine; izvještaji o finansiranju projekata i programa nevladinih organizacija po konkursima iz 2018, 2019. i 2020. pripremljenim u skladu s odredbom člana 32j Zakona o nevladinim organizacijama i proslijeđenih Ministarstvu javne uprave; broj osoba obuhvaćenih aktivnostima projekata po konkursima iz 2018, 2019. i 2020, razvrstan po polu/rodu, kao i informacija da li su finansiranim projektima bile obuhvaćene direktno ili indirektno žene s invaliditetom, i koji je to broj?

Analiza javnih poziva za finansiranje projekata i programa u oblasti rodne ravnopravnosti pokazuje da žene s invaliditetom nijesu bile prepoznate kao ciljna grupa u javnom pozivu. Situacija je slična i u javnom pozivu za zaštitu lica s invaliditetom od diskriminacije i promociju jednakosti, raspisanom od strane tadašnjeg Ministarstva za ljudska i manjinska prava, u kome se žene s invaliditetom takođe ne prepoznaju kao ciljna grupa. Ista je situacija i u pozivima u oblasti pristupa pravdi, ali i zaštite lica

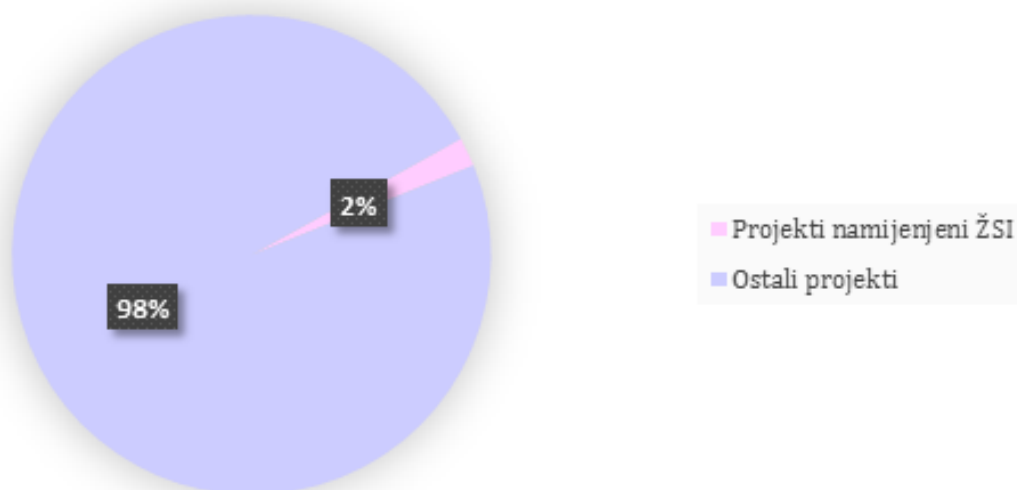

sa invaliditetom (konkurs koji je raspisivalo Ministarstvo rada i socijalnog staranja), kao na kraju i u oblasti zaštite od nasilja nad ženama i nasilja u porodici.

Na osnovu javno objavljenih odluka o finansiranju projekata, s obzirom na to da projekti predstavljaju autorska djela i da iz tog razloga nije moguć javni uvid u njihov sadržaj, procjena da li se projekat odnosi na žene s invaliditetom vršena je na osnovu naziva projekata, kao i informacija dobijenih putem internet pretrage, baze medijskih tekstova i kroz komunikaciju s organizacijama OSI i organizacijama koje se bave rodnom ravnopravnošću, čime smo prikupljali detaljnije informacije o sadržaju projekata.

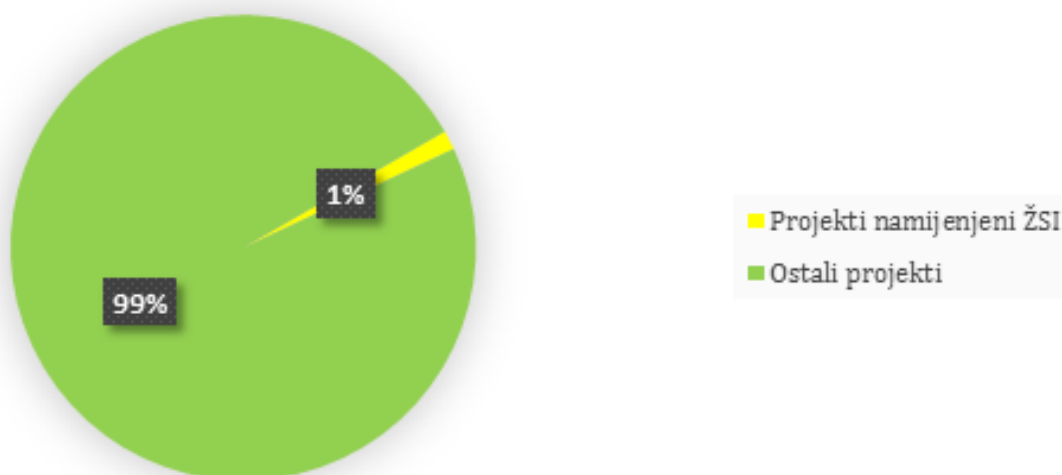
U projektima u oblasti **rodne ravnopravnosti** u ovom periodu finansiran je 51 projekat. Iz spiska odobrenih projekata, od ukupnog broja, na žene s invaliditetom eksplicitno se odnosi svega jedan, odobren u 2020, odnosno 1,96% ukupnog broja odobrenih projekata. Ukupna sredstva odobrena za finansiranje ovog projekta iznose 9,64% sredstava opredijeljenih za projekte u oblasti rodne ravnopravnosti u ovoj godini.

Projekti u oblasti rodne ravnopravnosti

Kada su u pitanju projekti u oblasti **zaštite lica s invaliditetom od diskriminacije i promocije jednakosti**, od ukupno 74 finansirana projekta, u samo jednom od njih, podržanom u 2018, se eksplicitno navode žene s invaliditetom kao ciljna grupa, odnosno ovo predstavlja 1,35% odobrenih projekata. Ovaj projekat finansiran je s 4,36% ukupnog iznosa sredstava opredijeljenih u toj godini.

Projekti u oblasti zaštite lica s invaliditetom od diskriminacije i promocije jednakosti

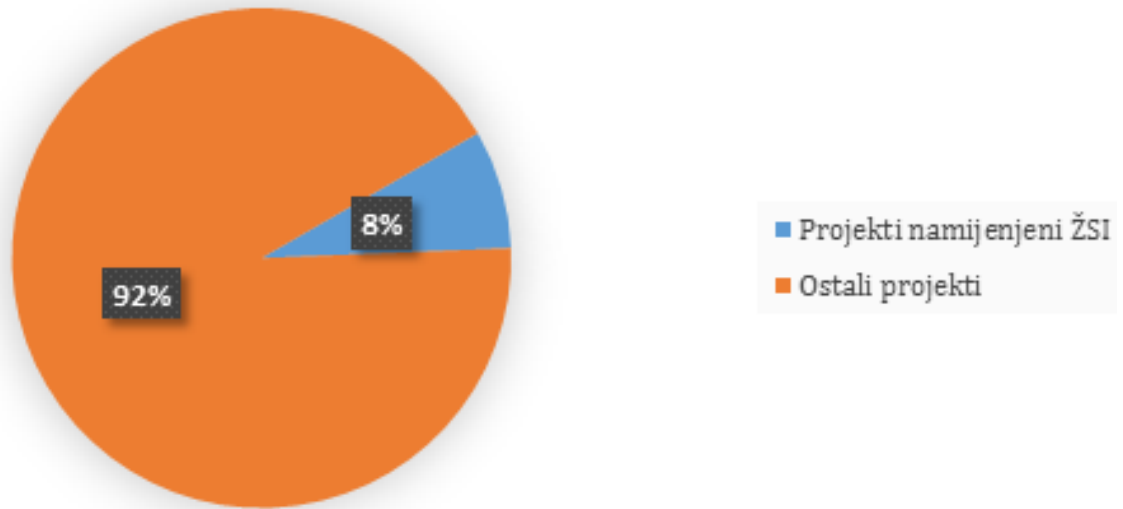

U oblasti **pristupa pravdi**, ukupno je financirano 20 projekata u 2018, od kojih se četiri odnose na OSI, ali se nijedan eksplicitno ne odnosi na žene s invaliditetom.

Kada je riječ o **zaštiti lica s invaliditetom** (projekti koje je raspisivalo Ministarstvo rada i socijalnog staranja), u periodu 2018-2020. financiran je 41 projekat. Od ovog broja, samo jedan projekat, odobren u 2018, se eksplicitno odnosio na žene s invaliditetom, što predstavlja 2,43% od broja odobrenih projekata. On je financiran s 5,82% ukupnog budžeta opredijeljenog u ovoj oblasti u toj godini.

U oblasti **zaštite od nasilja nad ženama i nasilja u porodici**, analizirane su odluke o projektima u 2019. i 2020, od kojih se, od ukupno 13 podržanih projekata, jedan eksplicitno (7,69% od ukupnog broja odbrenih projekata) odnosi na žene s invaliditetom, i financiran je s ukupno 16,4% odobrenih sredstava u toj godini.

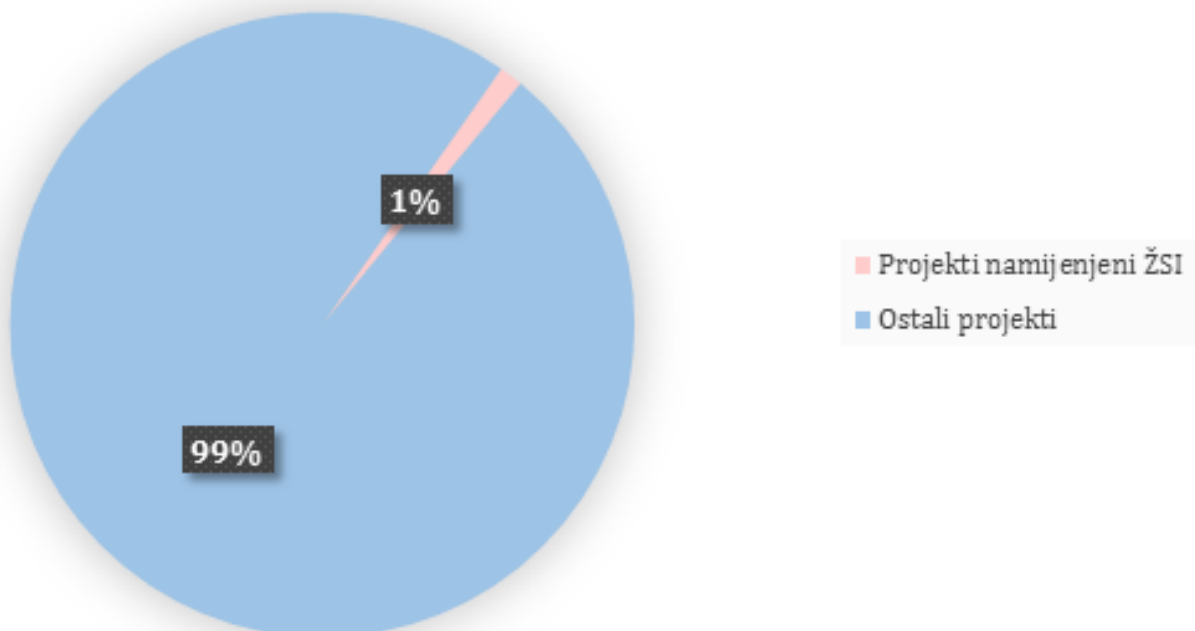
Projekti u oblasti zaštite od nasilja nad ženama i nasilja u porodici

Analizom su, pored ovih, obuhvaćeni i konkursi u oblastima zaštite prava manjina, LGBTI i Roma/kinja i Egipćana/ki (ukupno 125 odobrenih projekata), od kojih se nijedan eksplicitno ne odnosi na žene s invaliditetom, kao ni na osobe s invaliditetom.

Dakle, od ukupno 324 projekta u analiziranim oblastima, svega četiri se odnose na žene s invaliditetom, što predstavlja 1,23% ukupnog broja projekata.

Svi projekti u analiziranim oblastima

Zahtjevi za slobodan pristup informacijama

Ministarstvu finansija i socijalnog staranja upućen je zahtjev za slobodan pristup informacijama, koji je odobren djelimično. Ministarstvo je uskratilo pristup dijelu finalnih verzija sektorskih analiza, s obrazloženjem da ih ne posjeduje, kao i izvještajima o projektima u 2020, s obzirom na to da nijesu bili završeni jer su projekti koji su finansirani po konkursima u 2020. bili u toku u periodu kada su prikupljeni podaci za izradu ove Analize.

Ministarstvo je u svom odgovoru izjavilo da se evidencija o broju osoba koje su obuhvaćene projektnim aktivnostima ne prikupljaju i ne razvrstavaju po polu, odnosno rodu i invaliditetu. Kada je riječ o broju žena obuhvaćenih aktivnostima, u dijelu zahtjeva koji se odnosi na tačku 1.4. a u vezi sa pitanjem da li su finansiranim projektima bile obuhvaćene direktno ili indirektno žene s invaliditetom, i koji je to broj, Ministarstvo ističe da su žene bez obzira na invaliditet bile uključene u projekte (Istanbulska Konvencija zabranjuje diskriminaciju po svakom osnovu), i da je u pitanju broj od 600 žena koje su dobile brojne usluge i to smještaj u sklonište/prihvatilište, individualno savjetovanje, grupno savjetovanje, pratnju u institucije sistema, podrške putem SOS telefona i sl.

Ministarstvo pravde, ljudskih i manjinskih prava u svom odgovoru na Zahtjev navodi broj osoba koje su obuhvaćene projektnim aktivnostima finansiranih projekata, ali je iz statistike očigledno da se podaci ne razvrstavaju dosljedno po polu/rodu, odnosno invaliditetu, da se za jedan broj osoba obuhvaćenih projektnim aktivnostima ovakva vrsta podataka ne prikuplja, te da su dostupni podaci samo djelimično razvrstani po ovom kriterijumu. Kada je riječ o tački 1.4. koja se odnosi na uključenost žena s invaliditetom u projektne aktivnosti, u odgovoru se navodi da ovi podaci nijesu razvrstani po polu/rodu, već sadrže samo opšti numerički podatak o ukupnom broju uključenih OSI. MPLJMP ističe i da je broj uključenih osoba "veći od prikazanog jer je značajan broj osoba bio uključen i kroz kampanje, informacije u medijima i drugim vidovima informisanja/edukacije (flajeri, brošure, web-sajt i sl.)".

Pored informacija koje smo dobili kroz fokus grupu i odgovora na zahtjeve za slobodan pristup informacijama, analizirali smo i izvještaje Ministarstva javne uprave, digitalnog društva i medija o finansiranju projekata i programa NVO u 2018. i 2019. Izvještaj o projektima koji su finansirani 2020. nije bio objavljen u periodu izrade Analize, pa stoga nije mogao biti ni razmatran.

U Izvještaju za 2018, navodi se da su sredstva opredijeljena za prioritetnu oblast zaštita lica sa invaliditetom (od 0,1% godišnjeg budžeta) po ministarstvima, izražena u procentima: Ministarstvo za ljudska i manjinska prava – 51,67%, Ministarstvo rada i socijalnog staranja – 44,83% i Ministarstvo saobraćaja i pomorstva – 3,50%. Iznosi opredijeljeni za projekte i programe kod drugih ministarstava navode se u ukupnom iznosu, bez razdvajanja opredijeljenih sredstava po pojedinačnim oblastima od javnog interesa.

Kada su u pitanju sredstva opredijeljena za prioritetnu oblast zaštita lica sa invaliditetom u 2019, procenat opredijeljenih sredstava je isti kao u 2018 (Ministarstvo za ljudska i manjinska prava – 51,67%, Ministarstvo rada i socijalnog staranja – 44,83% i Ministarstvo saobraćaja i pomorstva – 3,50%), dok se u iznosima alociranim kod drugih ministarstava, navode procenti i iznosi, ali ne i precizni iznosi sredstava po pojedinačnim oblastima.

U izvještajima nema podataka o broju osoba koje su obuhvaćene projektima, dok se među primjerima uspješno sprovedenih projekata (dostupni samo u izvještaju iz 2019) u oblastima koje su bile predmet našeg interesovanja takođe ne navode podaci razvrstani po polu/rodu i invaliditetu.

6. Alatke za procjenu ROB u programima i politikama

Kako Đurić-Kuzmanović navodi da je “budžet ekonomska kategorija, on presudno utiče na živote ljudi i gotovo da se ne može naći oblast koja sa njim nije povezana. Stoga i rodnobudžetske inicijative svoj pravni osnov nalaze u brojnim međunarodnim pravnim dokumentima koji se tiču prava žena, kako ekonomskih tako i političkih, kulturnih, i konačno prava na nediskriminatorni tretman”²¹.

Prema ovom tumačenju, pravna osnova za rodno budžetiranje može se naći u sljedećim dokumentima:

- o *Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima* (1948);
- o *Konvencija o političkim pravima žena* (1952);
- o *Međunarodni sporazum o građanskim i političkim pravima* (1966);
- o *Međunarodni sporazum o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima* (1966);
- o *Deklaracija o eliminaciji svih oblika diskriminacije prema ženama* (1967);
- o *Deklaracija o zaštiti žena i dece u slučaju opasnosti i oružanom sukobu* (1974);
- o *Konvencija o otklanjanju svih oblika diskriminacije žena - CEDAW* (1979);
- o *Deklaracija o eliminaciji zlostavljanja žena* (1993);
- o *Bečka deklaracija o ljudskim pravima* (1993);
- o *Međunarodna konferencija UN o stanovništvu i razvoju u Kairu* (1994);
- o *Pekinška platforma za akciju* (1995);
- o *Univerzalna deklaracija o demokratiji* (1997).

Đurić-Kuzmanović ističe i da je Platforma za akciju, usvojena na Četvrtoj konferenciji UN o ženama u Pekingu, imala ključni uticaj na formiranje koncepta gender mainstreaming, na osnovu kog se kasnije razvio koncept rodno senzitivnog budžetiranja i njegova neodvojivost od ciljeva jednakosti žena i muškaraca. U vezi s rodno odgovornim bužetiranjem strateški ciljevi vlasti mogu biti: restrukturiranje i ponovno definisanje javnih izdataka za osnaživanje privrednih mogućnosti žena i njihovog pristupa proizvodnim resursima uz priznavanje njihovih osnovnih potreba u oblasti socijalne politike, obrazovanja i zdravstvene zaštite; jačanje transparentnih i primerenih budžetskih procesa na različitim nivoima, koji će uključiti rodnu perspektivu u budžetsko planiranje i budžetsku politiku, kao i finansiranje programa za izjednačavanje šansi muškaraca i žena²².

---

²¹ (Đurić-Kuzmanović 2007)

²² (Đurić-Kuzmanović 2007)

Među preduslovima za rodno budžetiranje izdvajaju se: „jačanje političke volje na svim nivoima za postizanje jednakosti žena i muškaraca; povećanje prisutnosti žena na mestima odlučivanja na svim nivoima u javnom i privatnom životu; uvođenje rodne perspektive pri kreiranju politika, programa i javnih mera vlade i regionalnih vlasti u fazi planiranja, razvoja, primene, nadzora i ocene; uvođenje rodnodiferencirane statistike radi obezbeđenja operativnih indikatora, na osnovu kojih bi se mogli meriti dejstvo i efikasnost politike javnih budžeta“²³.

---

23 (Đurić-Kuzmanović 2007)

7. Preporuke

Na osnovu sprovedene analize, zaključujemo da radi uvođenja rodno odgovornog budžetiranja u Crnoj Gori, koje će uzeti u obzir prava žena s invaliditeom, treba primijeniti sljedeće preporuke:

- o Prilikom planiranja javnih politika neophodno je šire posmatrati fenomen invaliditeta, dodatno prepoznajući posebno ugrožene grupe OSI, kao što su, npr. ŽSI, i u skladu s tim definisati mjere i aktivnosti koje će doprinijeti smanjenju diskriminacije i nasilja, odnosno ravnopravnosti djevojčica i žena s invaliditetom;

- o U odnosu na prethodnu preporuku, potrebno je uključiti pitanja koja se tiču ŽSI u politike u oblasti invaliditeta, kao i pitanja koja se tiču invaliditeta u politike u oblasti rodne ravnopravnosti;

- o Uključiti žene s invaliditetom u planiranje, pripremu, sprovođenje i praćenje/evaluaciju primjene javnih politika;

- o Prikupljati podatke razvrstane po polu/rodu i invaliditetu prilikom izrade izvještaja o sprovođenju javnih politika, uključujući i izvještaje o finansiranju projekata i programa NVO;

- o Primijeniti principe ROB u planiranju raspodjele sredstava namijenjenih projektima i programima u oblasti zaštite lica s invaliditetom, bez obzira koji resor planira, potražuje i realizuje sredstva u ovoj oblasti.

Literatura

- o Centar za istraživanje, transparentnost i odgovornost. 2015. "Rodno budžetiranje." <http://www.voditeracuna.rs/pitanja-odgovori/2015/10/10/Rodno-bud%C5%BEetiranje/>.
- o Đurić-Kuzmanović, Tatjana. 2007. Ka rodnom budžetiranju: vodič. Ženske studije i istraživanja. Novi Sad: Futura publikacije.
- o Kvin, Šejla (Quinn, Sheila). 2009. Rodno budžetiranje: praktična primjena (Gender budgeting: practical implementation). Savjet Evrope (Council of Europe).
- o Nikolin, S, Vladisavljević, A. 2017. Rodno odgovorno budžetiranje (ROB) - nova praksa i zakonska obaveza u sistemu upravljanja javnim finansijama u Republici Srbiji. UNDP.
- o 2020. Opšti komentar 3 Komiteta Ujedinjenih nacija o pravima osoba s invaliditetom - Žene i djevojčice s invaliditetom . Podgorica: Udruženje mladih sa hendikepom Crne Gore.
- o Pavićević, Aleksandra; Sokić, Dragana; Đurović, Marina;. 2020. Informatore o pravima žena s invaliditetom na rad i zapošljavanje. Udruženje mladih sa hendikepom Crne Gore. <https://umhcg.com/wp-content/uploads/2020/10/5-X-20-Informator-o-pravima-%C5%BDsI-o-pravima-na-rad-i-zapo%C5%A1ljavanje-Final.pdf>.
- o 2017. Zaključna razmatranja Komiteta UN o pravima osoba s invaliditetom. UMHCG.
- o 2018. Zakon o budžetu Crne Gore za 2018. Službeni list Crne Gore, 55/18.
- o 2018. Zakon o budžetu Crne Gore za 2019. 87/2018.
- o 2020. Zakon o budžetu Crne Gore za 2020. Službeni list Crne Gore, 61/20.
- o 2017. Zakon o nevladinim organizacijama. Službeni list Crne Gore, 037/17.
- o 2009. Zakon o ratifikaciji Konvencije UN o pravima osoba s invaliditetom.
- o 2015. Zakon o rodnoj ravnopravnosti. Sl. list Crne Gore, 035/15.
- o 2015. Zakon o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom. Službeni list Crne Gore, 044/15.

O ORGANIZACIJI

Udruženje mladih sa hendikepom Crne Gore (UMHCG) je nevladina, neprofitna organizacija, osnovana 22. oktobra 2001, registrovana pod rednim brojem 1322 kod tadašnjeg Ministarstva pravde.

Udruženje je posvećeno pružanju podrške, mogućnosti i programa za jačanje ličnog, obrazovnog i profesionalnog razvoja svih osoba s invaliditetom, posebno mladih s invaliditetom.

Udruženje djeluje u brojnim oblastima i kroz šest programa: Program za obrazovanje i edukaciju, Program za samostalni život, Program za zapošljavanje i razvoj ljudskih resursa, Program za pristupačnost, Pravni program i antidiskriminacija i Program za međunarodnu saradnju, i sprovodi različite aktivnosti u vezi s odgovorajućim legislativnim rješenjima, uključujući učešće u procesu pripreme legislative, monitoring usklađenosti nacionalnog zakonodavstva s Konvencijom UN o pravima osoba s invaliditetom, kampanje podizanja svijesti, podršku osobama s invaliditetom u procesu obrazovanja, s posebnim fokusom na visoko obrazovanje, pripremu za zapošljavanje i zapošljavanje osoba s invaliditetom, pružanje različitih servisa podrške kao što su pravno savjetovanje i zastupanje osoba s invaliditetom u procedurama pred institucijama, personalna asistencija, psihološko savjetovanje, pristupačan prevoz, obezbjeđivanje pasa vodiča i pomagača itd.

Detaljnije o aktivnostima se možete informisati putem sajta UMHCG, portala DisabilityINFO, kao i platforme vrsnjackapodrska.me.

O AUTORKAMA

Andela Radovanović

Rođena je 24. juna 1992. u Nikšiću, gdje je završila osnovnu i srednju školu i Filološki fakultet Univerziteta Crne Gore, na kom trenutno pohađa magistarske studije. U školskoj 2016/17. bila je angažovana kao honorarna saradnica u nastavi na Univerzitetu Crne Gore, na Studijskom programu za prevodilaštvo Filološkog fakulteta.

Tokom treće godine studija je počela da radi u Udruženju mladih sa hendikepom Nikšića (UMHNC) na poslovima projekt menadžerke, a nakon toga je bila angažovana na različitim projektima u Udruženju paraplegičara Nikšića. Od decembra 2016. godine radi kao programska menadžerka u UMHC.

Od početka rada u NVO sektoru prošla je kroz brojne treninge i obuke iz oblasti prava osoba sa invaliditetom, autorka je i koautorka više publikacija u izdanju UMHC. U avgustu 2017. bila je članica delegacije OOSI iz Crne Gore koja je pred UN Komitetom za prava OSI predstavljala Alternativni izvještaj o sprovođenju UN Konvencije o pravima osoba s invaliditetom u Crnoj Gori. Bila je trenerica na Školi ljudskih prava OSI, Školi samostalnog života i različitim treninzima u organizaciji UMHC, a na poziv Međunarodne federacije za spinu bifidu i hidrocefalus (International Federation for Spina Bifida and Hydrocephalus) bila je angažovana kao trenerica na treninzima o pravima mladih sa spinom bifidom i hidrocefalusom.

Od avgusta 2017. je članica Sektorske radne grupe za planiranje i programiranje Instrumenta pretpristupne podrške 2014–2020 (IPA II) za sektor obrazovanje, zapošljavanje i socijalne politike, a od septembra 2017. članica Operativnog tijela za sprovođenje Strategije informisanja javnosti o pristupanju Crne Gore EU.

Pored ruskog, govori engleski, služi se ukrajinskim i italijanskim, a pasivno poznaje ostale slovenske jezike. Piše poeziju na crnogorskom i ruskom, u slobodno vrijeme prevodi poeziju sa ruskog i ukrajinskog jezika i bavi se naučnim radom u oblasti slovenske frazeologije. Objavila je knjigu „Žena od kamena“ u junu 2016.

Andela je osoba s invaliditetom.

Elmira Redžepagić

Rođena je 7. avgusta 1995. u Plavu. Završila je osnovnu i srednju školu u Plavu, nakon čega je diplomirala na Fakultetu političkih nauka Univerziteta Crne Gore, smjer Socijalna politika i socijalni rad, na temu „Grupni socijalni rad s osobama s invaliditetom“.

U januaru 2018. preko Vladinog Programa stručnog osposobljavanja dolazi u UMHCG gdje se osposobljava narednih devet mjeseci u sklopu Programa za samostalni život. Nakon završenog pripravnčkog, ostaje u UMHCG na poziciji asistenta u radu, a od juna 2019. počinje da radi kao programska asistentkinja, gdje učestvuje sa kordinatorima programa i drugim osobljem u timu za planiranje i sprovođenje strateškog plana, plana rada i specifičnih, detaljnih radnih planova u organizaciji, učestvuje u pripremi, osmišljavanju i sprovođenju projekata i aktivnosti koje su u skladu sa Statutom, a proizilaze iz aktivnosti plana rada i ciljeva pojedinih programa UMHCG, pripremi raznih materijala, publikacija, i sl. i sprovodi druge redovne aktivnosti. Takođe, učestvuje u planiranju i sprovođenju brojnih aktivnosti: konferencija, debata, radionica, Škole ljudskih prava za OSI i Škole samostalnog života i drugih aktivnosti u oblasti prava osoba s invaliditetom.

Od početka rada, pohađala je razne treninge i obuke u zemlji i inostranstvu i bila učesnica i fasilitatorka na brojnim okruglim stolovima i konferencijama, na kojima su se obrađivale teme iz oblasti prava osoba s invaliditetom i ljudskih prava.

Jedna je od koautorki publikacije Priručnik i smjernice o postupanju osoba s invaliditetom i postupanju prema OSI u vanrednim situacijama s prijedlogom sadržaja protokola u izdanju UMHCG (2020) i Preporuke za pružanje psihosocijalne pomoći u novonastaloj situaciji izazvanoj pandemijom COVID-19 u izdanju UMHCG (2021).

